

**TADEUSZ PAWEŁ RUTKOWSKI, *Polskie
Towarzystwo Historyczne w latach 1945–1958.
Zarys dziejów,***

Toruń 2009, Wydawnictwo Adam Marszałek, 200 s.,
ISBN 978-83-7611-466-8

Tadeusz Paweł Rutkowski, pracovník Historického ústavu Varšavské univerzity, na sebe upozornil již v roce 2007 vydáním knihy *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*. Nyní na ni navazuje kniha úžeji vymezená, přesto však v mnoha ohledech zajímavá, třebaže ji sám autor vnímá spíše jako vstup do budoucí diskuse o dějinách Polskiego Towarzystwa Historycznego (PTH) po druhé světové válce.

Vstupní oddíly knihy ukazují bilanci války na poli polské historiografie, zejména ve vztahu k autorem sledované organizaci. Poškození polské historiografie tu bylo velmi výrazné. Druhá světová válka znamenala – kvůli trvalému posunu polských hranic na konci války – ztrátu řady tradičních univerzitních center, tedy i poboček PTH. Vedle toho tu byly i rozsáhlé materiální a lidské ztráty, včetně zničené Varšavy. Je tak evidentní, že prvním poválečným momentům v polské historiografii i v samotném PTH dominoval Krakov, avšak politický tlak jednoznačně do budoucna preferoval Varšavu jako hlavní město nového, lidového Polska, a to platilo i pro PTH, které za války byly schopno svou ilegální činnost udržet zejména ve Lvově a v Krakově. Intenzivní podzemní činnost se týkala i samotné Varšavy, avšak konec války ji zasáhl velmi krutě,¹ Lvov, historická kolébka PTH, se naopak stal součástí SSSR.

PTH se v prvních týdnech a letech po válce snažilo především o obnovu regionálních poboček, center historického bádání, zároveň však postupně docházelo k stále výraznějšímu prolínání vědy a ideologie (marxismu). Jak autor konstatuje, PTH se dokázalo v tomto soukolí relativně dobře pohybovat, třebaže to nebylo možné bez kompromisů s mocí – a někdy kompromisů vnímaných členstvem jako velmi bolestivé. Na druhé straně to znamenalo, že si PTH – na rozdíl tře-

1 Zmínit je třeba Towarzystwo miłośników historii ve Varšavě jako další významný spolek polské historické vědy, o němž se čas od času T. P. Rutkowski v knize zmiňuje, jež ale bylo fakticky součástí PTH.

ba od Historického klubu, či dokonce zaniknuvší Československé společnosti historické u nás, s nimiž lze PTH víceméně porovnávat² – dokázalo udržet svůj tradičně velký vliv v historické obci a také vydavatelskou činnost, třebaže samozřejmě byly počátkem 50. let i v Polsku preferovány sovětské modely organizace vědy, včetně zakládání Polské akademie věd (v letech 1951–1952) po vzoru SSSR či znemožnění účasti polských historiků na IX. mezinárodním kongresu historických věd v Paříži v roce 1950 (ostatně jako československých a celého sovětského bloku).

Rutkowski spolehlivě přibližuje faktografii obnovy činnosti jednotlivých poboček PTH v roce 1945 i volbu nového vedení (předseda S. Kętrzyński, místopředseda T. Manteuffel). Následně se pak už dostáváme k tlaku vlády (ministra osvěty) ke změnám stanov a konečně k organizaci výročních sjezdů PTH a sjezdů polských historiků ve sledovaném období.

Tyto výklady jsou ale rozděleny do jednotlivých kapitol, jejichž hlavní vymezení je dáno časově – tlakem politiky, funkčními obdobími předsedů či sjezdů polských historiků.

První oddíl je věnován období do roku 1948, obnově činnosti PTH a VII. sjezdu polských historiků ve Vratislavi, který reálně ukázal, jak relativně slabou pozici marxistická věda v Polsku stále ještě měla, třebaže podle představ ideologů mělo jít o opak, včetně plánovaného úkolu – vytvoření marxistické učebnice polských dějin.

Zásadnější z hlediska vlivu ideologie – marxismu – na polskou historiografii a samotné PTH je oddíl druhý nazvaný *W okresie stalinizmu (1948–1955)*. Přituhování je tu patrné již na problémech s vydáním materiálů ze VII. sjezdu, které lze srovnávat s průtahy okolo nakonec nevydaného sborníku z II. sjezdu česko-

2 PTH, založené roku 1886, odpovídá přibližně činnosti obou organizací – organizovalo národní sjezdy historiků a zaštiťovalo účast na mezinárodních kongresech historických věd (v roce 1933 ho ve Varšavě i pořádalo) jako Československá společnost historická, zároveň vydáváním zásadního vědeckého periodika (*Kwartalnik Historyczny*) ho lze srovnávat s Historickým klubem jako vydavatelem Českého časopisu historického. I Československá společnost historická – pod názvem Československá historická společnost při ČSAV – ale byla koncem 50. let obnovena, neboť účast na mezinárodních kongresech historických věd a spolupráci s Mezinárodní komisí historických věd (CISH/ICHS) musela na národní úrovni nějaká organizace zastřešovat – blíže k tomu BOHUMIL JIROUŠEK (ed.), *Česká a československá účast na mezinárodních kongresech historických věd*, České Budějovice 2006; KARL DIETRICH ERDMANN, *Toward a Global Community of Historians. The International Historical Congresses and the International Committee of Historical Sciences, 1898–2000*, Oxford 2000.

slovenských historiků,³ růst stalinismu v polské historiografii je ale výraznější až od roku 1949, včetně změn ve vzdělávacím systému, v reformách vydávání vědeckých časopisů a ve výkladu minulosti. Tyto reformy se samozřejmě PTH výrazně dotýkaly a mnohdy se do nich naopak také aktivně zapojilo. V květnu 1950 byl aklamací zvolen novým předsedou PTH Tadeusz Manteuffel, již za války angažovaný varšavský marxista, který hledal kompromisy mezi vědou, činností PTH a vládní politikou, což ale vyvolávalo napětí v členské základně PTH. Také Kwartalnik Historyczny – podobně jako po svém vzniku Československý časopis historický – musel začít otiskovat oslavné práce o genialitě historického myšlení J. V. Stalina, diskutovala se – v atmosféře tlaku a také strachu – periodizace polských dějin podle ekonomických faktorů (teorie společensko-ekonomických formací) atd. Po Stalinově smrti však i v polské historiografii stalinismus stále ještě dozníval – minimálně do roku 1955, na čemž měla velký podíl od roku 1953 nová předsedkyně PTH Natalię Gąsiorowska, jež byla oddanou budovatelkou socialistického řádu a za jejíhož předsednictví docházelo k velkým plánům na popularizaci revolucí v dějinách Polska i sovětského bloku, jakkoli se většina členů PTH raději věnovala starším dějinám. S tímto obdobím je však spojena také druhá fáze rozvoje (budování) regionálních poboček PTH.

Poslední, třetí oddíl knihy *W okresie zmian (1956–1958)*, přibližuje destalinizaci v PTH a spolu s tím i v polské historické vědě jako takové. V diskusích se výrazně ozývaly požadavky znovunavázat kontakty se západní historiografií, neboť nedostatek kontaktů se nepříznivě podepisoval především na možnostech výzkumu obecných dějin. Znovu je také nastolován požadavek výraznějšího rozvoje regionálního bádání, které předchází období – z hlediska politiky – rozhodně nepodporovalo. V této atmosféře se Gąsiorowské v říjnu 1956 nepodařilo obhájit funkci předsedkyně PTH a do jeho čela se postavil Stanisław Herbst, který – mimo jiné ve spojení s heslem boje proti dogmatismu a schematismu v historické vědě – připravoval VIII. sjezd polských historiků (1958) a především se rozhodl aktivně obnovit činnost PTH zdola. Činorodě tak objížděl jednotlivé pobočky a postupně se dařilo obnovovat nejrůznější regionální vlastivědo-historická periodika. I v tom samozřejmě můžeme hledat mnohé paralely s československou situací, třebaže to nebylo navázáno na jednotnou platformu jako v Polsku – Historický klub na rozdíl od PTH neměl regionální pobočky, a k obnově regionálních spolků tak nedocházelo takto koncepčně, jak o to usiloval Herbst.

3 K tomu ANTONÍN KOSTLÁN, *Druhý sjezd československých historiků (5.–11. října 1947) a jeho místo ve vývoji českého dějepiscetví v letech 1935–1948*, Praha 1993.

Rutkowského periodizace poválečných dějin do značné míry vychází již z hodnocení T. Manteuffela v roce 1958 (tři etapy: 1949–1952, 1953–1955, 1956–1958), nicméně do toho vkládá i mnohá svá další hodnocení a konečkonců, jak jsme postřehli, periodizaci také mírně posouvá (zdůrazněním roku 1948). Závěr knihy tak tvoří shrnutí tří etap vývoje PTH po druhé světové válce – od znovubudování PTH po roce 1945 přes ideologický tlak politiky (do 1955) k návratu k relativně svobodné vědě a k obnově regionálních dějin. Znovu však zdůrazňuje otázku, která je i pro nás spojena s mnoha zamyšleními a otázkami – příklon k marxismu (třebaže nikoli tak výrazný jako v československé historiografii) PTH udržel v pozici toho, kdo reprezentoval historickou vědu i nadále, kdo byl nositelem nepřerušené kontinuity historické vědy.

Bohumil Jiroušek